

Др Исидора Г. Бјелаковић
Др Милена С. Зорић

ЛЕКСИЧКИ СЛАВЕНИЗМИ И ПИТАЊЕ ЖАНРА У СЛАВЕНОСРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

Имајући у виду чињеницу да испитивања српских књижев-нојезичких идиома 18. и 19. века показују да славенизми нису упо-требљавани само када је било потребно попунити тзв. ономасиоло-шке празнине, већ да је њихова употреба имала и особиту стилску функцију, централно питање које се поставља у овом тексту јесте питање функционализације славенизама и њиховог односа према жанру (књижевноуметничком, публицистичком, административ-ном и научном), пре свега у славеносрпским текстовима, уз кратак уводни осврт на различита тумачења овог појма у србистици. Будући да су досадашња истраживања сличног профила имала углавном фрагментаран карактер, у раду се, поред синтетичког прегледа оног што је до данас на том пољу утврђено, указује и на могуће тенденције у оним жанровима који нису били предмет исцрпнијих анализа.

Кључне речи: славенизми, славеносрпски језик, жанр.

1. ПОЈАМ СЛАВЕНИЗМА У ДИЈАХРОНИЈСКОЈ СРБИСТИЦИ. Иако се у славистици славенизми дефинишу као позајмљенице из словенских језика, у дијакхрониј-ској србистици овај термин има донекле сужено и измењено значење, које – нажалост – још нема општеприхваћену и јединствену вредност: различити аутори, наиме, под овим термином подразумевају различите језичке појаве.¹

1.1. Славенизми у поставкама Б. Унбегауна и Н. Толстоја. Пишући о развоју књижевних језика код Срба у 18. и 19. веку, Б. Унбегаун (1995) и Н. И. Толстој (2004) славенизме посматрају као лексеме из *рускословенској*

* Рад је настао у оквиру пројеката *Историја српској језика* и *Речник славеносрпској језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Више о тумачењима појма славенизам у србистици в. у Зорић 2013.

језика, означавајући их прилично варијабилним и понекад неуједначеним терминолошким апаратом, чиме заправо покушавају да поставе дистинкцију у односу на русизме (позајмљенице из руског књижевног језика), често тешко уочљиву и фазичну када је реч о књижевним језицима Срба ове епохе.² Поред термина *славенизам*, Н. Толстој се служи и формом нешто ширег значења – *књишки елементи*, под којима подразумева рускословенске лексеме и хибриде³ (2004: 139).

1.2. Појам славенизма у истраживањима А. Младеновића, П. Ивића и Љ. Суботић. За разлику од Б. Унбегауна и Н. Толстоја, А. Младеновић и П. Ивић под славенизмом подразумевају и рускословенску и руску лексику, дајући им недвосмислено статус позајмљеница и јасно их одвајајући од хибрида (Младеновић 1989: 109, 113; Ивић 1998: 139–141, 161, 194, 195). Прихватајући наведено тумачење, Љ. Суботић уводи квалификатор *лексички* уз термин *славенизам* како би га одвојила од славенизама на морфосинтаксичкој равни (нпр. перфекта без глаголске копуле) (Subotić 2006: 22, 23). Истовремено, А. Младеновић уочава и једну чињеницу, која у високом степену усложњава овакву интерпретацију лексичких славенизама. Он, наиме, напомиње да је немали број ових форми егзистирао и у српскословенском језику, чиме се заправо дестабилизује идеја о славенизмима као позајмљеном лексичком слоју (Младеновић 1989: 114).

Попут Н. Толстоја, и Љ. Суботић издваја наткатегорију *књишке речи* (1989: 59, 94, 124), подразумевајући под њом целокупну лексику која није припадала дискурсу простонародног говора и није забележена у Вуковом *Рјечнику*, али је, као и славенизми, попуњавала празнине у лексикону, без обзира на њену старину и порекло (Subotić 2006: 29, 30).

1.3. Појмовна вредност славенизама у радовима С. Стијовића. Најшире одређење појма *славенизам* дао је С. Стијовић, којем он, уз форме из рускословенског и руског књижевног језика, придружује и српскословенске књишке форме, хибриде, па чак и *позајмљенице* из других језика за које се

² Н. Толстој се, на пример, служи терминима *руско-словенизми* (2004: 76), *словенизми* који нису србуљског, него *руској ииша* (2004: 77), *славенизми* (2004: 96, 111), *славенорусизми* (2004: 96, 123), *славенизми руске обојености* (2004: 98), *црквенословенизми* (2004: 202).

³ Под хибридима или славеносрбизмима, познато је, подразумевају се лексеме у којима се истовремено може уочити присуство црта из различитих језичких идиома (српског, руског, рускословенског па и српскословенског), чија је генеза могла бити заснована на два модела:

(1) на фонетској и морфолошкој адаптацији, тј. посрбљавању форми из рускословенског и руског језика (нпр. *савеззџје, садржаніе, чловѣчскоѣ, човѣчесіѣ, равноноііе* и др.), или

(2) на независном лексичком принављању (стварању неологизама), али не у складу са структуром и творбеним моделима српског језика, него комбинацијом различитих фонолошких, морфолошких и/или деривационих елемената (нпр. међупредель – споредна страна света; любовесперник и сл.) (в. Младеновић 1982: 139; 1987: 48; 1989: 57, 91–92, 133; Стијовић 1992: 94; Subotić 2006: 22; Милановић 2013; Бјелаковић 2017б: 52; Зорић 2018: 22). На овај начин су, како примећује Павле Ивић, настајале форме које не одговарају стању ни у једном од изворних језика (1998: 134, 135, 161–164; 2001: 183).

могло утврдити да су ушле преко црквенословенских извора или руског језика (1992: 13; 22–23; 37–38).

2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ЛЕКСИЧКИХ СЛАВЕНИЗАМА, ПРЕДМЕТ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА. Имајући у виду наведене интерпретације, под *лексичким славенизмима* (ма како појмовно и термилошки били одређени) подразумевамо онај сегмент лексикона славеносрпског језика који га недвосмислено раздваја од народног језика вуковског типа, тј. онај слој ненародне лексике који је славеносрпском језику обезбеђивао ноту интелектуалног, европејског и узвишеног, а који је могао да буде и део наслеђа (из српскословенске писмености) и иновација (активирањем или принављањем преко рускословенског/ руског језика у 18. и 19. веку, односно независним креирањем неологизама хибридног типа), чиме је створен јединствен систем наслеђене и иновативне лексике.

Имајући у виду чињеницу да испитивања српских књижевнојезичких идиома 18. и 19. века показују да славенизми нису употребљавани само када је било потребно попунити тзв. ономасиолошке празнине, већ да је њихова употреба имала и особиту стилску функцију, централно питање које се поставља у овом тексту јесте питање функционализације лексичких славенизама и њиховог односа према жанру (књижевноуметничком, публицистичком, административном и научном) како би се уочила веза у погледу употребе славенизама и структуре појединих жанрова у српској писаној традицији 18. и 19. века, на чију се недовољну испитаност већ дуго указује (в. нпр. КРЕЧМЕР 2000). Будући да су досадашња истраживања сличног профила имала углавном фрагментаран карактер, овом приликом покушаћемо да дамо одређени синтетички преглед оног што је до данас на том пољу утврђено, али и да се осврнемо на могуће тенденције у оним жанровима који до сада нису били предмет исцрпнијих анализа.

3. КЊИЖЕВНОУМЕТНИЧКИ ТЕКСТОВИ

3.1. СТРУКТУРА. Будући да књижевноуметнички текстови најчешће нису јасно издиференцирани у структурном смислу, најоучљивију карактеристику у погледу односа структуре и употребе славенизама представља њихово упорно везивање за наслове, посвете и спискове пренумераната. Активирање славенизама у овим сегментима књижевних текстова има, међутим, и посебну ванструктурну димензију, која је у првом реду узрокована тежњом ка постизању узвишеног тона (нпр. због почетног, најприминентнијег дела текста – наслова, посвете, предговора, или због жеље за изражавањем поштовања према представницима виших друштвених слојева – особама којима су књиге посвећене, меценама и пренумерантима).

3.2. ЖАНР. У досадашњим истраживањима уочено је да се већа концентрација славенизама везује за дела ненаративног профила, односно за оне текстове у којима је лексика апстрактног значења била неопходна. Још је

1970. године Х. Куна (KUNA 1970: 261; 270) указала на видну дивергенцију у Доситејевој употреби славенизама, која је зависила од жанра и тематике, а аналогну поставку дао је и С. Стијовић (1992: 119–125): наиме, у делима филозофског карактера, испеваних узвишеним тоном (нпр. у Његошевој *Лучи микрокозма*)⁴, број славенизама далеко је већи него у наративним шти-вима или песмама написаним у духу фолклорне традиције, где се они готово и не појављују (нпр. у *Кули Ђуришића*). Слична ситуација уочава се и у језику басни, у којима се, за разлику од првог (наративног) дела, веће групи-сање славенизама везује за другу целину, за тзв. наравоученија, чија алегорич-ска структура намеће потребу за већим бројем лексема апстрактног значења (в. Суботић 1994):⁵

ЗМІЯ И СЕЛЯНИНЬ.

Змію у време зиме полусмрзнуту нађе селянинь, и изь некаквогъ старопреданнаго суевѣрїа сажали о нїой унесе э у свой домъ и положи э подь топлу пећь. А кадъ се ова разгрїе и размрзне, почне по кући мотатисе звиждати и свою едь просипати. селянинь видећи такову погану наравъ и неблагодарность, истера э опетъ на мразъ гдесе она смрзне, и сконча свою едовиту ђудь.

Наравоученїе.

Достойно возмездїе и награжденїе злоѹднa и неблагодарна човека, кои благодѣянїе съ злoдѣянїемъ возмеждава. Злоба, коя међу найгори варвари гнусна э и мрзска. Акоће се како човекъ за какованибудъ несрећ-на обстоятелства са свои прїятели завадити и раздвоити: нища манѢ нека никада не смеће изь предъ очию времена любови и прїятелства. [...] Нища нїе способнїе вражду угасити и мрзость, колико воспоминанїе прежнѢ любви. Но све э то всуе, кадъ э срце одъ младости изщећено и отровано. (Обрадовић 1788: 93; пример одабрале и славенизме подвукле ауторке)

3.3. Тематика. Истраживања указују и на то да је тематика књижевно-уметничког текста у целини (или његових сегмената) релевантан параметар за утврђивање степена употребе славенизама: нпр. црквена тематика у роману *Калуђер* Ј. Суботића несумњиво је допринела њиховом изразитијем активирању (в. Милановић 2014: 325). Славенизми се, поред наведеног, у видно већем броју употребљавају и у оним сегментима једног књижевноуметничког

⁴ На везу узвишеног стила у *Лучи микрокозми* и употребе славенизама указује и Б. Дабић (1982: 48).

⁵ Апстрактност значења представља, дакле, идеалан предуслов за активирање славенизама, што је регистровано је и у другим књижевноуметничким текстовима, чак и у оним насталим под окриљем каснијих епоха, у којима славеносрпски више нема улогу актуелног књижевног језика, него уметничког средства за оживљавање прошлости (нпр. код С. Сремца; в. Јовић 1997: 153).

дела у којима је реч о домену религиозног, те о контексту јавне комуникације – у цркви, школи, званичним институцијама и сл. (в. Јовић 1997: 154).

3.4. СЛАВЕНИЗМИ У ФУНКЦИЈИ СТИЛЕМА У КЊИЖЕВНИМ ДЕЛИМА

3.4.1. СЛАВЕНИЗМИ КАО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОСТИЗАЊЕ КОМИЧНОГ ЕФЕКТА. Када је реч о драмским текстовима,⁶ Б. Клаић је још 1961. године писао о славенизмима у функцији смеха у Стеријиним комедијама, где се *комички ефекаџи заснива на несјоразумима који њочивају на ујојреби славенизама*: нпр. између Алексе и Марка, јунака *Лаже и њаралаже* (75–78). На основу фонолошке подударности/сличности са домаћим лексемама, Марко, наиме, често погрешно интерпретира значења славенизама које Алекса изговара (*џаче* > надимак Маркове бабе био је *Паче*; *всује* > Јелица и да *џсује*, у Беч више неће ићи; *неџли* > *џунеџле* не продаје; и сл.).⁷ Поред тога, у служби комичног Стерија честу употребу славенизама једног јунака доводи у везу са свешћу о националној припадности и ставом у вези са тим: на пример, када Алекса користи речи попут *следоваџелно*, *гражаџиши*, *худи*, *мњеније* и сл., Марку потпуно непознате, овај закључује да барон Голић никако не може бити Србин. Комика заснована на језичком неспоразуму уочава се и у другим Стеријиним комедијама (нпр. у *Покондиреној џишкви* (Поповић 1838) Ружичић се Евици обраћа са: „Благозрачна Хелено“, а она га исправља да је њено име Евица, указујући тиме не само на неразумевање Ружичићевог славјанског језика него и на непознавање класицистичког песничког реквизитаријума).

3.4.1.1. Поред наведеног, славенизми у књижевноуметничким текстовима могу понети и функцију изазивања комично-ироничног ефекта. Таква употреба посведочена је, на пример, у *Ауџобиоџрафији* Ј. Суботића⁸, али и код представника каснијих постславеносрпских времена (нпр. код С. Сремца; в. Јовић 1997: 157).

3.4.2. СЛАВЕНИЗМИ КАО ИНСТРУМЕНТ ЗА КАРАКТЕРИЗАЦИЈУ ЛИКОВА. Језик као једно од основних средстава (уз понашање и радњу) у карактеризацији ликова служи за идентификацију позитивних и негативних јунака (Ромчевић 2004: 85). Ово је нарочито уочљиво у драмама. Тако, на пример, Ј. Стерија Поповић – као „прави мајстор језичке или вербалне комике“ (Максимовић 2006: 210) користи одсуство, односно присуство славенизама у језику својих ликова као вид својеврсне позитивне, односно негативне карактеризације. Уврежено је мишљење да је језик његових негативних ликова контаминиран страним елементима (Ромчевић 2004: 85), али се у том случају поставља питање шта је са Евицом из *Лаже и њаралаже*, као и да ли је *Фема* негативан или

⁶ Више о функцији славенизама у раним драмама Ј. С. Поповића в. у Зорић 2018.

⁷ Чувена реплика, написана у овом духу, у којој вечито гладни Мита уместо „абије“ (*одмах, већ*) чује „гурабије“ – дописана је касније, као и неке друге сцене којима се појачава комични ефекат, а то је Стерија учинио тек пошто је *Лажа и њаралажа* заживела на сцени.

⁸ Ј. Суботић он пише: Заступници ти имају пре свега захтевати од господина Блаже-њеџаго... (в. Милановић 2014: 326; подвукле ауторке)

трагичан лик. Алекса и Мита из *Лаже и њаралаже*, чији језик обилује славенизмима, заиста јесу негативни јунаци, али Ружичић из *Покондирене њикве* јесте трагичан исто колико и Евица или Фема. Излаз и бег из свакодневице, за коју мисле да им не припада и у којој се осећају непожељно и страно, они траже носећи маску оличену у језику који није језик њихове средине.

Баш као што Алекса и Мита „мењају фарбу“ када нису сами и почињу да „славјанствују“, тако и Вук Бранковић са чистог народног језика прелази на језик препун славенизама оног трена када код Лазара почиње да сплеткари против Милоша Обилића у истоименој трагедији:

Ништа светла Круно, ништа, Турцы су на Косову, но ево ти напредъ прорыцанѣ мое, с' отровомъ ће исходъ помешанъ быти. *О нещасноѣ часа, кадъ се общейлезни совѣѣи не ѡслушаше, ужасноѣ маїновеня, кад' су речи єдовише ље одобреня ѡлучиле* (Поповић 1828: 59–60).

Славенизми су, показало се на овим и сличним примерима, битан драматуршки елемент Стеријиних дела, како комедија тако и жалосног позорја *Милош Обилић*. У његовим осталим жалосним позорјима (*Наод Симеон* и *Свейтислав и Милева*) они се нису функционализовали него су остали део класицистичког сентименталног и мелодрамског реквизитаријума, те одлика својеврсног средњег стила. Чињеница да у њима нема језичке карактеризације, а самим тим ни језичке диференцираности међу ликовима, допринела је томе да емотивни набој драме изостане, што је утицало на то да оне не одоле зубу времена.

3.4.2.1. Аналогни поступак уочен је и у другим прозним врстама каснијих епоха (нпр. у приповеткама и романима С. Сремца, у којима јунаци свесно употребљавају славенизме како би указали на припадност одређеном друштвеном сталежу, како би одавали утисак високе учености и сл. (в. Јовић 1997: 154–156)).

3.4.3. Славенизми у функцији избегавања монотоније и постизања експресивности. Истраживања лирских и прозних текстова указују и на такву употребу славенизама при којој се њиховом навођењем уз домаће и др. синониме у истом тексту (чак и реченици) избегава монотонија, на пример:

У почетку прошастогъ столѣтїа преселисе трговацъ нѣкїй изъ Енглеске, по Имену Іонсонъ, у Петербургъ, новосазидану тада престолну варошъ Русїе, да бы тамо дѣла трговине своє іошѣ съ веомъ користи, него у свомъ отечеству отправляти могао. [...] Идите обоица домовини вашой, и будите свагда и свима угледъ чисте, блажене любви (Д. Исаиловић, *Уранија*, 1837; према Цветковић Теофиловић 2006: 480);

Она се ніе усудила своє, своє осуѣнено мнѣніє о Кралю никоме казати, али іој врло быяше жао, што место прекраснога лица, кое є у памяти држала, намрштень образъ съ гордымъ погледом усмотри (А. Обреновић, *Уранија*, 1837; према Цветковић Теофиловић 2006: 482).

Поред тога, гомилањем славенизама тежило се већој експресивности језичког израза (в. Цветковић 2006; Ивановић 2020):

Стихије: вода, ватра, и самъ воздухъ на бурномѣ мору, бяу му, колико су игда могле, вредъ и штету причиниле, и иманѣ нѣгово прогутале (Д. Исаиловић, *Уранија*, 1837; према Цветковић Теофиловић 2006: 480).

3.5. Славенизми као одраз идиолекта појединих стваралаца. Коначно, кад је реч о текстовима књижевноуметничког карактера, не би требало изгубити из вида и то да су изрази многих аутора 18. и 19. века (нпр. Л. Мушицког (Ћаловић 2013), Ђ. М. Кодера, Ј. Суботића (Милановић 2013: 180–191; 2014: 326); и др.) окарактерисани упадљивијим присуством славенизама као обележјем њиховог *индивидуалној* стила и *свесној* односа према традицији, што свакако не треба занемаривати када је реч о статусу и функцији славенизама у пред- и довуковским временима.

4. Публицистика. Будући да новинарски поджанрови често подразумевају јасну и униформну структуру, у рецентнијим испитивањима публицистичких текстова код Срба у 18. и 19. веку указивано је на неодвојиву везу њиховог језика и тематско-структурне организације текста (в. Бјелаковић 2012а; Милановић – Бјелаковић 2016). Сасвим очекивано, дата зависност рефлектује се и на употребу славенизама, за коју се показало да се налази у корелацији како са појединим (1) структурним сегментима новинских поджанрова тако и (2) са њиховом тематском раслојеношћу.

4.1. СТРУКТУРНА ОРГАНИЗАЦИЈА НОВИНСКИХ ПОДЖАНРОВА И УПОТРЕБА СЛАВЕНИЗАМА (НА ПРИМЕРУ ВЕСТИ И НЕКРОЛОГА)

4.1.1. Вести. Стилско-структурна специфичност савременог новинарског дискурса вести подразумева постојање следећих елемената: *наслова* (*и поднаслова*), *главе* и *тјела вести* (AGGARWAL 2006: 85). Узимајући у обзир структурну организацију вести у првим српским новинама⁹ (*Серѣскија ѿвсегдневнија новини* (СПН, 1791), *Славеносерѣскија вједомостѣи* (ССВ 1792; 1793) и *Новине срѣске* (НС, 1813–)), истраживања показују да се славенизми у њима у највећој мери везују за наслове и поднаслове (в. Бјелаковић 2012а: 56–57):

⁹ Иако у савременој публицистици наслови и поднаслови имају изузетно важну улогу јер им је примарна функција привлачење пажње читалаца (VAN DIJK 1985: 78; AGGARWAL 2006: 85), они у првим новинама код Срба у 18. и 19. веку носе информацију о жанру (нпр. Смесица, Прикључење, Анекдота, Некролог и сл.), или о месту и датуму реализације догађаја о којем је реч (Хунгарја; Трансилванија; Франција; Изъ Лондона Јулиа 2га, и сл.), док се веома ретко срећу наслови „сензационалистичког типа“. Поред тога, требало би истаћи и то да глава вести у савременом смислу (кратки подаци о догађају који су издвојени из тела вести) није посведочена у анализираним новинама и може се само условно реконструисати. Више о структури новинске вести код Срба у 18. и 19. веку в. у Бјелаковић 2012; Милановић 2013: 252–265.

Цесаро-кравевскія держави (ССВ, 28. 12. 1792); Иностранна Приключенія (ССВ, 28. 12. 1792); Приключенія отечественна (НС, 6. 9. 1813); Политическа приключенія. Енглезка (НС, 13. 10. 1815; 3. 1. 1816); Приключенія внутрення. Вiena (НС, 15. 7. 1814; 9. 5. 1816; 4. 4. 1817); и сл.,

док се у телу вести могу довести у везу пре свега са одређеним тематским блоковима, не и са структурним елементима (в. поглавље 4.1.2.). Оваква употреба славенизама на хронолошкој оси није стабилна. Временом долази до веће србизације те се, на пример, у поднасловима *Новина српских* уочава постепено, али видно продирање народних форми (в. Бјелаковић 2012а: 56–57):

У вторникъ 27. марта 1817 (НС, 24. 3. 1817); У недѣлю 18. февруара 1817. (НС, 17. 2. 1817); У понедѣльникъ 14 маія 1817. (НС, 12. 5. 1817); и др.

4.1.2. Некролози. У композиционом смислу, некролози представљају новински жанр у којем су забележени подаци о околностима, животу, раду и заслугама недавно преминуле особе (НУМЕ 2000: 23; ЕИД 2002: 22–24; MOSES – MARELLI 2003: 123–125). Као један од најекспресивнијих публицистичких жанрова, некрологе у првим српским новинама одликује узвишен, понекад и патетичан тон, који се постизао активирањем не само синтаксостилема и стилских фигура него и одговарајућих лексичких и синтаксичких средстава,¹⁰ међу којима важну улогу имају и славенизми – као маркери горњег лексичког слоја:

„На лексичком плану функцију стилема првенствено преузимају *славенизми* из сфере апстрактне лексике [...]. Поједини славенизми, попут лексеме *ѿолза* и изведенице *ѿолезан*, у некролозима прерастају у симболе, а остали својом фреквенцијом и бројношћу језички издвајају некрологе од других жанрова у *НС*: *смертію*, *почитанія*, *достойнѣйшегъ*, *рожденъ*... (1813); *Общества*, *Гражданиномъ*, *смертію*, *добродѣтели*, *благодарити*... (1815); *Госпожа*, *благородна*, *благодѣтельницомъ*... (1817)“ (Милановић – Бјелаковић 2016: 209).

Славенизми у некролозима показују изразиту тенденцију ка концентрацији у оним доменима који се односе на (1) идентификацију преминуле особе (њеног друштвеног статуса и значаја):

...похити намъ *смертію* неумитномъ 65 лѣтна *почитанія* нашегъ *достойнѣйшегъ* старца *Сербина* Г. Јакова отъ *Сечанацъ* (НС, 1813); ...умре намъ о *књижеству* *Сербскомъ* *достойно* *заслужанъ* *Сербинъ*, и *найстарій* *Общества* *Сербскогъ* у граду *Тріесту* *Сочленъ*, *Георгій* *Теодоровичъ* (НС, 1815);

¹⁰ Више о структури некролога у новинским текстовима Срба 18. и 19. века в. у Милановић–Бјелаковић 2016.

и/или на (2) њене заслуге:

Отечестволубива сердца усердно е Онъ свему ономъ поспѣшавао, што бы собратію Его Сербле сърѣтніимъ учинити могло, кое е найветьма у Темишварскомъ Собору освѣдочіо. Чувствителанъ будутьи убоге е подкреплявао, потребитымъ давао, немотьне помагао, очаявше избавляо и утѣшавао, и гди бы годъ присуствовао, свуда сърѣтне око себе люде чиніо. Колико е грозны суза Фаміліа нѣгова за нимъ излила, толико га више Родъ Сербскій прегорети неможе, правый бо и искренный Рода и Отечества Любитель быяше!! (НС, 1813).¹¹

4.2. ТЕМАТСКА РАСЛОЖЕНОСТ НОВИНСКИХ ПОДЖАНРОВА И УПОТРЕБА СЛАВЕНИЗАМА. Израженија употреба славенизама уочена је у оним деловима новинских текстова који реферишу о следећим тематским пољима:¹²

- а. представници највишег друштвеног слоја, називи за високе државне функције и институције: Его Свѣтѣйшее Ц.К. Императорское Величество (СПН, 14. 3. 1791); и донесао Его Величеству радостно извѣстіе от Князя Кобурга (ССВ, 3. 5. 1793); Всемиловѣишій Царь Аустрійскій подаріо е Наслѣдному князю Шведскомъ (НС, 9. 9. 1813); Генералліетнантъ Князь Горчаковъ... (НС, 16. 8. 1813); ...да Канцеларіи военнога Міністерства чрезъ гражданско началство Правителства (НС, 16. 8. 1813); Са Крал. Высочество, Наслѣдна Княгина Баварска съ Князомъ нѣнимъ... (НС, 18. 8. 1813); госпоже Ерцхерцогинѣ и Велике Княгинѣ (НС, 7. 10. 1814); Министеръ внутреннѣи дѣла (НС, 5. 5. 1816); У ц.кр. Величествомъ за Државнога и Конференц-Министра, скупа верховнога канцлера и Министра внутреннѣи дѣлъ наименованныи... (НС, 22. 12. 1817); и др.
- б. сакрална сфера (називи богомоља, црквених празника, светитеља, богослужења): ...на дань рождества Христова (СПН 19. 12. 1791); церковъ (СПН 19. 12. 1791); богослуженіе (ССВ, 31. 12. 1792), Папа е у Церкви Святаго Петра служіо (ССВ, 4. 1. 1793); богомоленія (ССВ, 21. 6. 1793); богослуженію (НС, 14. 10. 1813); и др.
- в. подаци о времену: днесъ (ССВ, 1.4.1793); сихъ днехъ (ССВ 5. 11. 1793); вчера (ССВ, 12. 11. 1793); и др.
- г. лексема апстрактног значења и терминологија (војна, административна и сл.): у последствію (СПН 19. 12. 1791); ощищеніемъ (СПН, 1.4.1791); непорядокъ (СПН, 1. 4. 1791); помиреніа (СПН, 2. 5. 1791); извѣстіе (ССВ, 12. 11. 1793); подворение (НС. 1. 7. 1814); отрицанія (НС, 3. 11. 1815); союзницы (НС, 14. 8. 1815).¹³

¹¹ Више о лексичким стилемама у некролозима првих српских новина в. у Милановић – Бјелаковић 2016.

¹² Подаци су преузети из Бјелаковић 2012; Милановић – Бјелаковић 2016. Наведеним примерима одговарају и они дати у поглављу 4.1.1.1. у овом раду.

¹³ Временом, и у ове тематске блокове, уз славенизме, постепено продиру домаће форме: данасъ (СПН, 6. 5. 1791); утеръ (СПН, 8. 8. 1791), данас (НС, 1. 10. 1813); Католическій Свещенници

4.3. Контактни синоними у новинским текстовима и статус славенизама. Како би се задовољио *вкус читалаца*, уредници новина често су прибегавали употреби контактних синонима – сукцесивном низању две истозначне лексеме (или више њих), покушавајући тиме да обезбеде потпуну семантичку прозирност стране или новоуведене домаће/словенске лексике. У овом поступку славенизми су често добијали позицију објаснидбене другопозициониране лексеме, нпр. *монархија (једнодержаство)*; *библиотека (књигохранилище)* и сл. мада је било и супротних случајева (нпр. *оружјохранилище: арсенал*) (в. Милановић 2013: 211–226). Оваква употреба представља још један у низу показатеља односа традиционалиста према славенизмима, које они нису доживљавали као страну лексику, него као део српског и општесловенског културног наслеђа, односно као богату ризницу која је омогућавала лексичку елаборацију тадашњег књижевног језика у пуном смислу.

5. НАУКА. У духу просветитељског утилитаризма, а из жеље да српској јуности приближе опште токове европске научне мисли, српски културни трудбеници 18. и 19. века преводе низ књига научног профила, наилазећи у том послу на незанемарљив проблем – недостатност у терминологији. Једно од решења које се показало успешним, а којем су они прибегавали, била је употреба славенизама као својеврсног одраза оновременог пуризма, који су – уз интернационализме и германизме – полако градили терминолошки апарат тадашњег књижевног језика Срба.¹⁴

Рецентније потпуније анализе термино-система појединих научних дисциплина – математичке географије и картографије (в. Бјелаковић 2017б) и лингвистике (Маџановић 2018) указују на готово идентичан статус славенизама у језику науке тог времена:

1. број терминолошких славенизама на почецима научне делатности Срба у 18. веку далеко је већи него онај посведочен у делима научног карактера од педесетих-шездесетих година 19. века (в. Бјелаковић 2017б: 52; Маџановић 2018).

2. иако су се интернационализми показали као најотпорнија лексичка скупина у српском терминолошком систему 18. и 19. века (в. Бјелаковић 2012б), поједини славенизми послужили су као основа, која је након посрбљавања заживела и у потоњим временима: *созвездије* → *сазвежђе*; *време будушце* → *будуће време*; и сл.

Ипак, највећи број посрбљених славенизама није преживео. Уступио је место интернационализмима или домаћим кованицама (в. Бјелаковић 2017а; Маџановић 2018): *воздухокружије* : *ваздухакружје* : *ајмосфера*; *времја*

(НС, 5. 1. 1816); у саборной цркви (НС, 5. 4. 1816); 4 свештеника (НС, 11. 4. 1817); и сл.

¹⁴ Наведени систем настао је као резултат стихијског и неинституционализованог рада појединаца, што је временом довело до потребе за његовим уједначавањем и оснивањем Друштва српске словесности, о којем овом приликом неће бити речи.

і́реходящче → *время і́реходеће* : *і́рошло время* / *і́ерфейкаї*; *удареније* → *ударање* → *удар*: *акцентай*, *наїласак*; и сл.

5.1. Контактни синоними у научним текстовима и статус славенизама. У научним текстовима посведочена је, такође, употреба контактних синонима, али – за разлику од публицистике – славенизми у њима чешће заузимају примарну позицију, док страни термин добија функцију експликатора потенцијалне семантичке непрозирности славенизма: нпр. *земљеописаније* или *іеоірафіја*; *равнитељ* (aequator) и сл. (в. БЈЕЛАКОВИЋ 2017а: 310–311).

6. Администрација. Анализе црквеноадминистративне и пословноправне преписке Срба у 18. и 19. веку на територији Јужне Угарске, Црне Горе и Боке указују на присуство тематски и социјално стратификоване интра-текстуалне хомогене диглосије (в. БЈЕЛАКОВИЋ 2019а; 2019б; 2020; БЈЕЛАКОВИЋ – НИНКОВИЋ 2020). Приликом избора одговарајуће форме из вишег или нижег регистра (књишког или народног) статус адресанта и адресата имао је, дакле, важну улогу, те се већи број књишких елемената (па и славенизама) уочава у оним документима у којима је макар један учесник у преписци (адресат или адресант) представник високог свештенства или виђенијег грађанства (в. МЛАДЕНОВИЋ 1987: 227; БЈЕЛАКОВИЋ 2019а; 2019б; 2020).

Ако се обрати пажња на садржај анализираних текстова, уочава се (очекивана) тенденција ка концентрацији славенизама у следећим тематским пољима:

1. религиозна тематика у најширем смислу: *со-братїями* (1749; 1750); *васа братїя* (1750); *ѡ-вашего Благородїя* (1750); пређе *воскресенїя* (1750); *завасегдашнее поминанїе* (1778); *ѡ пречестнѣишаго* [...] *оїа* (1775); за *утѣшенїе Сїѣеническо* (1775); *отъ* Господа Бога *Вседержителя* (1831); *благодареѣи всевышнѣму* (1831), *Всевишній Творецъ* (1832) *ваше Высокоблагородїе* (1830); *Вашегъ Преосвященства* (1832); и др.

2. државне институције, представници виших слојева друштва: *Отечества* (1830; 1831); *державе* (1831); *Управленїе Народнѣ* (1831), *совѣтницы* (Senatori), а 164 *исполнители* (polizia) (1831); *Правителствующега сената* (1838); *Сїятельнѣишїй графъ* (1830); ...нашега *благочестовога Царя Николая* (1830); *Княжество* (1837); *Свѣтлѣишїй князь* (1837); и сл.

3. апстрактна лексика: *намѣренїе* (1830); *наставленїе* (1830); *Високопочитанїемъ* (1837); *поколебимости* (1831), *надежду* (1831); *преставленїю* (1832); *магновенїю* (1832); *удоволствїемъ* (1833); *союзу* (П 32 1835); *сочиненїя* (1837); *подруганїе* (1837); *благочестїемъ* (1837); *ща удовлетворенїе* (1839); *влїянїя* (1839); и др.

4. део устаљених формулација и изоловани лексички наноси: *за-авбокѣ* *ваше мнлѣтї* (1727); *великолюбезнїцѣ* (1736); *да-е-те на-знанїе* (1722); *веѣга верованїа ради* (С 1722); *сотворили любовь* (1734); *потврждую имено^м* (1734); *болшаго верованїа ради* (1738); *имаюѣи намѣренїе* (1830); с *нетерпѣливостїю* (1831); ... што скорїе да *соверши* *судейско дѣло* *верху два хапсеника* (1831); ... *имамъ честь* *Вамъ объявити, како се* [...] *находе у согласїю* (1831); *у дѣйствиe привести* (1838); ... *изволи ми дати удовлетворенїе* (1839); и др.

5. подаци о времену и месту издавања документа: дењ (1734); 15. јануарија 1775. по гречески (1775); во 24 јуліа (1750).¹⁵

Ово, наравно, не значи да се у овим семантичким скупинама не појављују и форме на народном језику.

6.1. Узимајући у обзир структурну организацију докумената, уочено је да се књишке црте видно концентришу у следећим сегментима (в. БЈЕЛАКОВИЋ 2019а; 2019б; 2020):

(1) у почетним деловима – у протоколу (у инвокацији – призиву божијег имена, у инскрипцији и интитулацији – навођењу адресата и адресанта, у експозицији – мотивацији за издавање списа) и

(2) на крају – у есхатоколу (у короборацији – закључној потврдној формули; апрекацији – призиву благослова божијег, приликом навођења имена сведока и у хронотопу – времену, месту и потпису).

Уколико је реч о млађем типу епистоларног дискурса, славенизми се бележе пре свега у уводним и завршним формулацијама (в. БЈЕЛАКОВИЋ 2020; БЈЕЛАКОВИЋ-НИНКОВИЋ 2020).

Коначно, узвишена интонираност коју славенизми сами по себи носе сигурно је утицала на њихов избор у тренуцима када се желео постићи интензивнији стилски ефекат (в. нпр. у посланицама Петра I Петровића Његоша; в. ИВАНОВИЋ 2020).

7. Закључак. Наведени синтетички преглед употребе славенизама у различитим жанровима сасвим јасно указује на једну изузетно комплексну ситуацију, у оквиру које можемо издвојити неколико параметара који имају статус активатора славенизама, а у чијој основи леже два (понекад неодвојива) предуслова: 1. *йойџреба* и 2. *йресџиџ*:

(1) СТРУКТУРА ТЕКСТА (наслови, поднаслови, посвете, предговори, спискови пренумераната, уводне и завршне формулације (у кореспонденцији));

(2) ТЕМАТИКА ТЕКСТА У ЦЕЛИНИ И ЖАНР (текстови ненаративног профила);

(3) ПРАГМАТИКА (1. контекст – јавна комуникација, школа и сл., 2. социјална стратификација – представници виших друштвених слојева, 3. институционализованост; 4. устаљене формулације и сл.);

(5) ИДИОЛЕКТ АУТОРА И ЊИХОВ ОДНОС ПРЕМА ТРАДИЦИЈИ;

(6) СЕМАНТИКА (сакрална, апстрактна лексика, терминологија, титуле, институције, хронотоп, и сл.);

(7) СТИЛОГЕНОСТ (експресивност, комични ефекти, карактеризацији ликова).

Иако временом бивају посрбљени, маргинализовани или искључени из система српског књижевног језика, славенизми се у незанемарљивом броју бележе и у другој половини 19. века – пре свега у домену религиозне тематике (в. ЦВЕТКОВИЋ 2005; МИЛАНОВИЋ 2014: 325).

¹⁵ Наведени примери преузети су из БЈЕЛАКОВИЋ 2019а; 2019б; 2020. Кореспондентна употреба славенизама регистрована је у другим текстовима сличног профила (нпр. у посланицама Петра I Петровића Његоша (в. ИВАНОВИЋ 2020), у преписци В. Стеф. Караџића, нарочито у оној до 1818. године (в. ЈОВАНОВИЋ 1987) и др.).

ИЗВОРИ

- ОБРАДОВИЋ 1788: *Езѡйове и ѡпрочихъ разнихъ басноѡворцевъ, съ различни езика на славеносербски езикъ ѡреведене, садъ ѡрви редъ съ наравоучиѡелними ѡлезними изясненіями и настѡавлѡніями издате и сербскои юности ѡсвећене басне.* У Лайпсику, 1788. (прир. Д. Обрадовић).
- СПН: *Сербскѡ ѡвседневныѡ Новины.* Въ Виѡнни. 1791.
- ССВ: *Славенно-сербскѡ вѡдомостѡи ѡсвященни роду и священствѡу ѡѡ Сѡефана Новаковичъ дворскѡи аѡениѡа.* Въ Вѡннѡ. 1792, 1793.
- НС: *Новине сербске изъ царствѡующеѡа града Виѡнне.* 1813, 1814, 1815, 1816, 1817.
- Поповић, Јован Стерија. *Милошъ Обилићъ: юначко ѡзоришћѡе у ѡѡѡт действѡвѡя /* сочинено Јоанномъ С. Поповичемъ мудролюбѡя слушателемъ. У Будиму, 1828.
- Поповић, Јован Стерија. *Лажа и ѡаралажа: весело ѡзоришћѡе /* Сочинено Јоанномъ С. Поповичемъ. У Будиму, 1830.
- Поповић, Јован Стерија. *Покондирена ѡиква: весело Позоришћѡе у ѡѡри действѡвѡя /* составлено одъ Јоанна С. Поповича. У Новомъ-Саду, 1838.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БЈЕЛАКОВИЋ, И. Језик новина код Срба крајем XVIII и почетком XIX века. *An den Anfängen der serbischen Philologie. На ѡочецима срѡске филолоѡије. Сало дебелоѡа јера либо азбукоѡроѡрес Саве Мркаља (1810–2010).* Hrsg. Gordana Ilić Marković, Anna Kretschmer und Miloš Okuka. Frankfurt am Mein: Peter Lang. Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2012a, 49–80.
- БЈЕЛАКОВИЋ, И. Процеси у формирању географске терминологије у предстандардној епоси српског језика (математичка географија и астрономија). *Научни сасћанак славистѡа у Вукове дане* 41/1 (2012б): 297–308.
- БЈЕЛАКОВИЋ, И. Г. Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија). *Словенска ѡтерминолоѡија данас.* Београд: САНУ. Књига CLXVII. Одељење језика и књижевности. Књига 28. Предраг Пипер и Владан Јовановић (ур.), 2017а, 305–315.
- БЈЕЛАКОВИЋ, И. *Терминолоѡија код Срба у 18. и 19. веку (маѡематичка ѡеографија и карѡѡографија).* Нови Сад: Два пера, 2017б.
- БЈЕЛАКОВИЋ, И. Г. Језик докумената Архива манастира Савине (18. век). *Срѡско језичко и књижевно наслеђе на ѡростѡору данашње Црне Горе. Срѡски језик и књижевностѡ данас: зборник радова са Друѡѡ међународној научној скуѡи одржаној у Подѡорици 26–28. маја 2017. ѡодине.* Ј. Стојановић (ур.). Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори; Нови Сад: Матица српска; Бања Лука: Матица српска – Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, 2019а, 515–526.
- БЈЕЛАКОВИЋ, И. Језик докумената Архива Српске православне епархије будимске у Сентандреји (прва половина 18. века). *Језичке јединице срѡској језика у сисћем-му и конћекстѡу.* *Научни сасћанак славистѡа у Вукове дане* 48/1 (2019б): 89–101.

- БЕЛАКОВИЋ, И. Г., Ненад Ђ. Нинковић (2020). Пословноправна преписка српских капетана из Јужне Угарске (Национални архив у Сегедину, 1727–1746). *Зборник Мајице српске за књижевност и језик* 68/2: 455–482.
- БЕЛАКОВИЋ, И. Г. Елементи славеносрпског у језику Његошевих писама. *Њеџошев зборник Мајице српске*. 4. Нови Сад: Матица српска, 2020, 103–126.
- ДАБИЋ, Б. Русизми и славјанизми у лексици „Луче микрокозма“. *Лексикографија и лексикологија. Зборник радова*. Београд – Нови Сад: Матица српска – Институт за српскохрватски језик, 1982, 47–52.
- ЗОРИЋ, Милена С. Неколико речи о статусу и идентификацији славенизама. *Зборник Мајице српске за књижевност и језик* 61/3 (2013): 811–818.
- ЗОРИЋ, М. *Славенизми у раним драмама Јована Стерије Поповића*. Нови Сад: Матица српска, 2018.
- ИВАНОВИЋ, М. Којим је то језиком писао Св. Петар Цетињски. *Српски језик XXV* (2020): 563–580.
- ИВИЋ, П. *Прејлед историје српског језика*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998.
- ИВИЋ, П. *Српски народ и његов језик*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001.
- ЈОВАНОВИЋ, Г. Славенизми у Вуковој преписци. *Зборник радова о Вуку Стефановићу Караџићу*. Сарајево, 1987, 177–182.
- ЈОВИЋ, Н. Славенизми у Сремчевим делима. *Књижевно дело Стивана Сремца – ново читање*. Лингвистичка секција. *Зборник радова*, Ниш: Центар за научна истраживања САНУ, 1997,
- КЛАИЋ, др Б. Језична проблематика у неким комедијама Јована Стерије Поповића. *Зборник прилога историји југословенског јозоришћа 1861–1961*. Нови Сад: СМП, 1961, 73–130.
- КРЕЧМЕР, А. О књижевнојезичкој традицији до 1800. код Срба и Руса (размишљања о словенској историјској стандардизацији). *Јужнословенски филолог* LVI/1–2 (2000): 543–559.
- МАКСИМОВИЋ, Г. Комедиографски поступак Јована Стерије Поповића. *Научни саставак слависта у Вуквое дане* 35/2 (2006): 201–212.
- МАЦАНОВИЋ, А. *Српска језикословна терминологија у 19. веку*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.
- МИЛАНОВИЋ, А. *Језик весма полезан*. Београд: Друштво за српски језик Србије, 2013.
- МИЛАНОВИЋ, А. *Језик Јована Суботића*. Београд: Чигоја штампа – Филолошки факултет, 2014.
- МИЛАНОВИЋ, А., И. БЕЛАКОВИЋ. Толстојева периодизација и питање жанра. *Slavische Geisteskultur: Ethnolinguistische und philologische Forschungen*. Teil 2. Славянская духовная культура: этнолингвистические и филологические исследования. Часть 2. Zum 90. Geburtstag von N. I. Tolstoj. *Philologica Slavica Vindobonensia*. Band 3. A. A. Alekseev et. al. (hrsg.). Frankfurt am Mein: Peter Lang. 2016, 197–217.

- Младеновић, А. Славеносрпски елементи у језику дела „Роман без романа“ Јована Стерије Поповића. *Зборник за филологију и лингвистику* XXV/1 (1982): 121–139.
- Младеновић, А. Карактер језика неких писама будимског епископа и карловачког митрополита Вићентија Поповића из првих деценија XVIII века. *Сенијандрејски зборник*. 1. Д. Медаковић (ур.). Београд: Српска академија наука и уметности, 1987, 225–236.
- Младеновић, А. *Славеносрпски језик. Стилске и чланци*. Нови Сад – Горњи Милановац: Књижевна заједница Новог Сада – Дечје новине, 1989.
- Ромчевић, Н. *Ране комеђије Јована Стерије Поповића*. Библиотека Позоришна култура на тлу Војводине. Књ. I. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине, 2004.
- Стиловић, С. *Славенизми у Њевошевим ђесничким делима*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1992.
- СУБОТИЋ, Љ. *Језик Јована Хаџића*. Нови Сад: Матица српска, 1989.
- СУБОТИЋ, Љ. Доситејеве Басне и Наравоученија: (језичка анализа – релативне реченице). *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*. 23 (1994): 45–51
- Толстој, Н. И. *Стилске и чланци из историје српског књижевног језика*. Александар Младеновић (прир.). Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска, 2004, 65–147; 199–207.
- Ђаловић, Б. Славенизми у поезији Лукијана Мушицког. *Прилози проучавању језика* 44 (2013): 1–27.
- УНБЕГАУН, Б. *Почеци књижевног језика код Срба*. Београд – Нови Сад: Вукова задужбина – Орфелин – Матица српска, 1995.
- ЦВЕТКОВИЋ, И. Славенизми у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852. године. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLVIII/1–2 (2005): 95–108.
- ЦВЕТКОВИЋ, И. Народне речи и славенизми као синоними. *Годишњак за српски језик и књижевност* XX/8 (2006): 477–486.

*

- AGGARWAL, V. B. *Essentials of Practical Journalism*. New Delhi: Concept Publishing Company, 2006.
- EID, M. *The World of Obituaries: Gender Across Cultures and Over Time*. Detroit, Michigan: Wayne State Univ. Press, 2002.
- HUME, J. *Obituaries in American Culture*. University Press of Mississippi, 2000.
- KUNA, H. *Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1970.
- MOSES, R. A., G. D. MARELLI. Obituaries and the Discursive Construction of Dying and Living. Proceedings of the Eleventh Annual Symposium about Language and Society. *Linguistic Forum* 47 (2003): 123–130.
- SUBOČIĆ, Lj. Kojim je to jezikom pisao Sterija? Sava Anđelković i Paul-Louis Thomas (Prir.). *Jovan Sterija Popović – klasik koji nam se obraća*. Radovi sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 24. i 25. marta 2006. godine na Univerzitetu Pariz IV – Sorbona. Vršac: KOV, 2006, 17–40.

VAN DIJK, T. Structures of News in the Press. *Discourse and Communication. New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1985.

Isidora G. Bjelaković
Milena S. Zorić

LEXICAL SLAVENISMS AND THE ISSUE OF GENRE IN
THE SLAVONIC-SERBIAN LANGUAGE

Summary

Having in mind the fact that the research of Serbian literary linguistic idiom from the 18th and 19th century indicates that slavenisms were not used only when it was necessary to fill in the so-called onomasiological gaps, but their use had a particular stylistic function, the central issue of this paper is the issue of the functionalization of slavenisms and their relationship towards the genre (literary artistic, publicistic, administrative and scientific), primarily in Slavic Serbian texts, with a short introduction regarding various interpretations of this concept in Serbian studies. Having in mind the fact that the research of Serbian literary linguistic idiom of the 18th and 19th centuries has been fragmentary, the paper offers both a synthetic view of what has been established in the field so far and it also indicates possible future tendencies in those genres that have so far not been the subject of a more detailed analysis.

Др Исидора Г. Бјелаковић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад
isidora.bjelakovic@gmail.com

Др Милена С. Зорић
Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Новом Саду
Петра Драпшина 8, 21000 Нови Сад
milena_zoric_ns@yahoo.com